

MARZANNA LAMENT

Wybrane aspekty wyceny aktywów i pasywów zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji dla potrzeb bilansowych oraz oceny wypłacalności

Wycena aktywów i pasywów pozwala uzyskać obraz sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. Aby jednak obraz ten był wiarygodny wycena ta powinna opierać się na określonych zasadach. W odniesieniu do zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji zagadnienie to jest regulowane nie tylko w przepisach prawa bilansowego, ale także w regulacjach dotyczących oceny wypłacalności. Niestety prace nad Wypłacalnością II wskazują, że nie będzie zgodności zasad wyceny aktywów i pasywów według prawa bilansowego i według regulacji wypłacalnościowych, pomimo zapisu, aby wycena dla celów nadzorczych w możliwie największym stopniu była zgodna z międzynarodowymi regulacjami w dziedzinie rachunkowości, by ograniczyć obciążenia administracyjne dla zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji. Wycena dokonywana na potrzeby prawa bilansowego opiera się na wartości godziwej lub koszcie historycznym, zaś wycena przeprowadzana na potrzeby oceny wypłacalności w ramach Wypłacalności II opierać się będzie na wartości ekonomicznej. Występujące rozbieżności w regulacjach prawnych, a także specyfika wyceny, jako procesu wartościowania stanowią istotny problem dla zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji.

Wprowadzenie

Wycena należy do najbardziej złożonych i skomplikowanych zagadnień w systemie rachunkowości, jednocześnie posiada bardzo duże znaczenie, gdyż odnosi się do każdej pozycji aktywów i pasywów, a także wpływa na poprawność ustalenia wyniku finansowego.

Poprawna i wiarygodna wycena to zatem podstawowy cel informacyjny rachunkowości, niestety bardzo złożony i niejednoznaczny, który aby był wiarygodny powinien posiadać określone cechy jakościowe.

Zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji oprócz wyceny dokonywanej na moment sporządzania sprawozdania finansowego, czyli zgodnie z prawem bilansowym, doko-

nują także wyceny dla potrzeb oceny wypłacalności. Aktualnie w Polsce w ramach *Wypłacalności I* zasady wyceny dla tych dwóch potrzeb są w zasadzie spójne. Sytuacja ta diametralnie ulegnie zmianie wraz z implementacją przez nasz kraj dyrektywy *Wypłacalność II (Solvency II)*¹. Zgodnie z dyrektywą *Wypłacalność II*, podstawową kategorią i celem wyceny jest wartość ekonomiczna, oparta na ryzyku ekonomicznym. Ma to zwiększyć wiarygodność wyceny, a także doprowadzić do bardziej precyzyjnej oceny wypłacalności zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji. Niestety pomiędzy tymi rozwiązaniami występują rozbieżności, co dodatkowo utrudnia proces wyceny.

Celem opracowania jest przedstawienie znaczenia i złożoności procesu wyceny w systemie rachunkowości, wskazanie na cechy jakościowe, które powinny posiadać informacje uzyskiwane w procesie wyceny, a także zaprezentowanie specyfiki wyceny aktywów i pasywów, występującej w zakładach ubezpieczeń i zakładach reasekuracji, stanowiących przedmiot uregulowań w ich polityce rachunkowości, w szczególności dokonywanej na potrzeby sporządzenia sprawozdania finansowego oraz na potrzeby oceny wypłacalności.

W opracowaniu zastosowano metodę analizy opisowej i porównawczej.

1. Wycena w prawie bilansowym

Wycena to proces określania wartości przedmiotu, czyli jego pomiar. Jest to proces bez którego rachunkowość nie mogłaby funkcjonować, a jednocześnie stanowi jedną z najbardziej skomplikowanych jej dziedzin.

Wg W. Gosa pomiar jest sednem rachunkowości i bez ustalenia tego, co jest mierzone i jak jest mierzone nie jest możliwe właściwe zrozumienie rachunkowości². Natomiast wg E. Nowaka wycena jest zabiegiem rachunkowym, którego celem jest ustalenie wartości poszczególnych składników aktywów i pasywów w bilansie,³ co w zasadzie odpowiada definicji wyceny ujętej w MSSF – proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mogą zostać ujęte i wykazanie w bilansie oraz w rachunku zysków i strat⁴.

Wycena jest zatem procesem wartościowania, przypisywania wartości obiektom, przedmiotom, ale także procesom i zdarzeniom w związku z koniecznością (obowiązkiem) ich zaprezentowania w sprawozdaniu finansowym. Powinna ona uwzględniać zmiany, które zaszły w czasie posiadania danego składnika przez jednostkę. Można, zatem wyróżnić dwa podstawowe rodzaje wyceny:

- wstępną – występującą kiedy składnik ujmowany jest w księgach rachunkowych po raz pierwszy, głównie na podstawie dokumentów zewnętrznych,

1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej „Wypłacalność II” (Dz. U. UE z dnia 17 grudnia 2009 L/335).
2. W. Gos, *Vademecum samodzielnego księgowego*, Polska Akademia Rachunkowości, Warszawa 2005, s. 100.
3. E. Nowak, *Rachunkowość, PWE*, Warszawa 2008, s. 51.
4. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007*, IASB, Londyn 2007, tom I, s. 1767.

- bilansową – dokonywaną na dzień bilansowy (na koniec okresu sprawozdawczego), w związku z zamykaniem ksiąg rachunkowych i koniecznością weryfikacji posiadanych składników aktywów i pasywów i ujęciem ich w realnej (rzeczywistej) wartości.

Zarówno wycena wstępna, jak i bilansowa, powinny uwzględniać aktualną (rzeczywistą) wartość przedmiotu wyceny. Niestety nie jest to zadaniem łatwym ze względu na samą specyfikę pomiaru oraz różnorodność interpretacji przepisów prawnych.

Uzyskanie zatem wiarygodnego obrazu jednostki gospodarczej, prezentowanego w sprawozdaniu finansowym jest podstawowym celem rachunkowości, który można osiągnąć przez odpowiednie rozwiązania systemowe. Jednym z takich rozwiązań jest wycena. Określenie kategorii wyceny oraz jej zasad powinno skutkować uzyskaniem wiarygodnych informacji ekonomicznych, opisujących sytuację finansową jednostki.

Należy jednak zwrócić uwagę na ryzyko towarzyszące procesowi wyceny wynikające z zastosowania parametrów subiektywnych dotyczących:

- określenia pojęcia wartości – złożoność elementów kształtujących pojęcie wartości,
- metod wyceny – koszt historyczny, wartość godziwa,
- kategorii wyceny (pomiaru) – zastosowanie konkretnych kategorii wyceny, często bazujących na danych szacunkowych.

Wartość jest pojęciem wieloznacznym, niejednakowo definiowanym przez różne dziedziny nauki. „Nowy słownik języka polskiego PWN” określa wartość jako to, ile coś jest warte pod względem materialnym, cecha jakiejś rzeczy dająca się wyrazić równoważnikiem pieniężnym lub innym środkiem płatniczym, cena, a także cecha lub zespół cech właściwych danej osobie lub rzeczy, stanowiących o jej walorach (np moralnych, artystycznych), cennych dla ludzi, mogących zaspokoić jakieś ich potrzeby, ważność, znaczenie czegoś⁵.

Dla potrzeb rachunkowości pomiarowi podlegają wartości użytkowe przedmiotów, rzeczy, które przedstawiają dla jednostki gospodarczej ekonomiczną użyteczność i które można wyróżnić równoważnikiem pieniężnym. Proces nadawania wartości musi uwzględniać takie elementy jak: czas, korzyści ekonomiczne, poniesione nakłady, stopień zużycia, przyszłe przepływy pieniężne, bieżącą wartość.

Ilość wymienionych elementów, a także często bardzo duży udział subiektywizmu w ich ocenie powodują niejednoznaczność w procesie nadawania wartości. Problemu tego nie rozwiązuje również wycena wg wartości godziwej,⁶ tj. kwoty za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami⁷.

5. *Słownik języka polskiego PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 1110.

6. Innego zdania jest wielu ekonomistów, którzy uważają wprowadzenie wartości godziwej do teorii i praktyki rachunkowości za kamień milowy jej rozwoju, zob. D.N. Chorafas, *Reliable Financial Reporting and Internal Control, A Global Implementation Guide*, John Wiley&Sons Inc., New York 2000, s. 244, D. Derlant, R. Browning, G. Foster, *How Hewlett-Packard Gets Number It Can Trust*, w: *The New Accounting*, Harvard Business Review, Harvard University 1991, ss. 49-52, M. Gawart, *Ryzyko w kontekście polityki rachunkowości przedsiębiorstwa*, w: A. Karmańska (red.), *Ryzyko w rachunkowości*, Difin, Warszawa 2008, s. 198.

7. Art. 28 ust. 6 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz.1223 z późn. zm.) – zwana dalej *ustawą o rachunkowości*.

Zastosowanie wartości godziwej pozwala zachować jednoznaczność wyceny tylko w stosunkowo prostych przypadkach, np. istnienie aktywnego rynku dla danego składnika aktywów. W pozostałych przypadkach wycena wiąże się z dużą niepewnością co do jej trafności, mimo korzystania z usług specjalistów, którzy jak pisze S.T. Surdykowska dostarczają stronom transakcji poczucia bezpieczeństwa wynikającego z przekonania, że zrobili wszystko, co było możliwe, aby wycenę uwiarygodnić⁸.

Oznacza to, zatem, że w im większym stopniu odchodzimy od kosztu historycznego, tym większy jest zakres uznaniowości w wycenie, bowiem brak aktywnego rynku powoduje, że nie można mieć pewności co do trafności dokonywanych wycen, a weryfikacja dokonywanych ekspertyz nie znajduje uzasadnienia ze względu na obowiązującą w rachunkowości zasadę, że koszt uzyskania informacji powinien być niższy od korzyści z jej uzyskania.

Zatem brak aktywnego rynku jest największym problemem wiarygodnej wyceny aktywów i pasywów, wpływającym na konieczność stosowania w procesie wyceny wartości szacunkowych, tj. kategorii subiektywnych uzależnionych od wiedzy i doświadczenia osób wyceniających, co zawsze niesie ryzyko błędnej wyceny, mimo istnienia pewnych wzorców płynących z rynku, dokonywanych ekspertyz, czy metod wyceny.

Wycena jest zatem procesem narażonym na ryzyko ze względu na zakres pojęciowy i złożoność pojęcia, wartość, przyjęcie określonej metody wyceny (np. koszt historyczny, wartość godziwa), zastosowanej kategorii wyceny (pomiaru), która może zniekształcać sytuację finansową ze względu na zastosowane dane szacunkowe.

Jednocześnie należy podkreślić, że wycena posiada w systemie rachunkowości znaczenie fundamentalne. Odnosi się bowiem do każdej pozycji aktywów i pasywów oraz wpływa na wartość wyniku finansowego i poprawność jego ustalenia. Wpływa zatem na wizerunek jednostki prezentowany w sprawozdaniu finansowym i ocenę jej sytuacji finansowej, a tym samym może zwiększać ryzyko błędnych decyzji inwestycyjnych.

2. Cechy jakościowe informacji ekonomicznej

Wycena należy do najbardziej skomplikowanych a zarazem najważniejszych elementów rachunkowości ze względu na dostarczane informacje ekonomiczne, które aby spełniały swoją rolę powinny być rzetelne i wiarygodne, czyli spełniać określone wymagania jakościowe.

Jakość informacji tworzonych przez rachunkowość należy interpretować jako zespół cech stanowiących o zdolności do spełniania wymagań, wynikających z pełnionych przez rachunkowość funkcji. Za najistotniejsze cechy informacji objęte treścią rachunkowości, określające ich prawidłowość (jakość) można uznać:⁹

-
8. S. T. Surdykowska, *Mikroekonomiczne uwarunkowania kryzysu finansowego: reakcje na kryzys 2008-2009, a w ich ramach zakwestionowanie Market-to-Market Accounting*, w: M. Kutera, S. T. Surdykowska, *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2009, s. 102.
 9. B. Micherda, *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2006, s. 10 i dalsze.

- realność,
- wartość poznawczą,
- operatywność,
- ekonomiczność.

Wg B. Stefanowicza jakość informacji powinna być główną jej cechą i powinna spełniać następujące cechy cząstkowe:¹⁰

- dokładność,
- aktualność,
- terminowość,
- szczegółowość,
- jednoznaczność,
- zrozumiałość,
- kompletność,
- selektywność,
- istotność – znaczenie użytkowe, waga,
- wiarygodność.

Wg J. Markowskiego jakość informacji to cecha złożona, opisująca uogólniony stopień usatysfakcjonowania ze względu na rozpatrywany obiekt. Składają się na nią następujące cechy cząstkowe:¹¹

- przydatność,
- poprawność,
- użyteczność,
- doznaniowość,
- opłacalność (oszczędność, efektywność).

Cechy jakościowe informacji zostały określone w ramach konceptualnych *Financial Accounting Standards Board (FASB)* i *International Accounting Standards Committee/International Accounting Standards Board (IASC/IASB)*, przy czym zakres preferowanych cech jakościowych różnił się zarówno na przestrzeni lat, jak i w poszczególnych krajach¹².

Warto zaznaczyć, że uregulowania zawarte w ramach konceptualnych zorientowane są na generowanie informacji użytecznej przy podejmowaniu decyzji (*the decision usefulness approach*), co traktowane jest jako nadrzędny cel sprawozdawczości finan-

10. B. Stefanowicz, *Informacyjne systemy zarządzania*, SGH, Warszawa 2007, s. 72 i dalsze.

11. J. Markowski, *Ocena jakości wykonania systemów informatycznych zarządzania*, SGPiS, Warszawa 1984, za: B. Stefanowicz, op.cit., s. 73.

12. Współczesne ramy konceptualne kręgu angloamerykańskiego składają się z ram konceptualnych powstałych w USA, Australii, Kanadzie, Nowej Zelandii, Wielkiej Brytanii, RPA, Komitecie MSR (IASC). Można je podzielić na ramy konceptualne pierwszej i drugiej generacji. Obecnie prowadzony jest wspólnie przez IASB i FASB projekt ram regulacyjnych trzeciej generacji, obejmujący osiem podstawowych zagadnień: cele i charakterystyki jakościowe sprawozdań finansowych, elementy sprawozdań finansowych i uznawanie, pomiar, podmiot sprawozdawczy, prezentacje i ujawnienia, cel i statut ram konceptualnych, aplikacja do jednostek nie dla zysku, pozostałe zagadnienia, IASB Work Plan – Projected timetable as at 25 January 2009, www.isab.org.

sowej¹³. Informacje generowane przez sprawozdawczość finansową powinny posiadać określoną użyteczność, tj. określone cechy jakościowe, które zostały określone następująco w poszczególnych uregulowaniach ram konceptualnych:

- ramy konceptualne US FASB (1980) – odpowiedniość/przydatność (*relevance*), wiarygodność/miarodajność (*reliability*), neutralność/bezstronność, porównywalność, ważkość/materialność,¹⁴
- ramy konceptualne IASC/IASB (1989/2001) – zrozumiałość, odpowiedniość/przystawalność/przydatność, ważkość/materialność, wiarygodność, wierność odwzorowania, treść ponad formę, neutralność/bezstronność, rozwaga/roztropność (*prudence*), kompletność/zupełność/całościowość, porównywalność, bariery dla odpowiedniej/przydatnej i wiarygodnej informacji, terminowość, równowaga korzyści i kosztów, równowaga cech jakościowych. Jako podstawę ram konceptualnych przyjęto zasadę memoriału oraz kontynuacji działania, a także postulat wiernego i rzetelnego obrazu (*true and fair view*) i postulat rzetelnej prezentacji (*fair presentation*),¹⁵
- kanadyjskie ramy konceptualne (*Financial Statement Concept by the Canadian Institute of Chartered Accountants*, March 1991) – relewancja (przystawalność, odpowiedniość) – przydatność do predykcji oraz przydatność do sprzężenia zwrotnego i terminowość, wiarygodność – wierność odwzorowania, sprawdzalność, neutralność, konserwatyzm, porównywalność, kompromis cech jakościowych,¹⁶
- nowozelandzkie ramy konceptualne (*Statement of Concept for General Purpose Financial Reporting*, *New Zealand Society of Accountants*, 1993) – odpowiedniość/przystawalność/przydatność, zrozumiałość, wiarygodność, porównywalność. Przyjęto również założenia stanowiące podstawę preparacji raportów finansowych – zasada kontynuacji działania, podejście memoriałowe, a także określono czynniki wpływające na cechy jakościowe – równowaga między cechami jakościowymi, równowaga między korzyściami a kosztami, ważkość/materialność, roztropność/konserwatyzm,¹⁷
- nowozelandzkie ramy konceptualne drugiej generacji (*New Zealand Equivalent to the IASB Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*, 2005) – zrozumiałość, relewancja (przystawalność/odpowiedniość) – materialność, wiarygodność – wierne odwzorowanie, treść ponad formę, neutralność, roztropność, kompletność, porównywalność, ograniczenia relewantnej i wiarygodnej informacji – terminowość, równowaga korzyści i kosztu, równowaga między charakterystykami jakościowymi, prawdziwa i rzetelna prezentacja. Jako podstawowe założenia sporządzania sprawozdań finansowych przyjęto bazę memoriałową i zasadę kontynuacji działania,¹⁸

13. Par. 10 Założeń koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007*, op. cit., s. 47.

14. Deklaracja Nr 2 Pojęć i Idei Rachunkowości Finansowej: *Cechy jakościowe informacji rachunkowości/z rachunkowości*, US FASB SFAC 2, May 1980.

15. *Framework of the preparation and presentation of financial statements*, IASC, July 1989, IASB, April 2001.

16. *Financial Statement Concept*, The Canadian Institute of Chartered Accountants, March 1991.

17. *Statement of Concept for General Purpose Financial Reporting*, New Zealand Society of Accountants, 1993.

18. *New Zealand Equivalent to the IASB Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*, New Zealand Institute of Chartered Accountants, June 2005.

- brytyjskie ramy konceptualne (*The Statement of Principles for Financial Reporting, UK Accounting Standards Board, 1999*) – odpowiedniość/przystawalność/przydatność, wiarygodność – wierne odwzorowanie, neutralność/bezstronność, zupełność/pełność/kompletność i brak błędów materialnych, rozważa/roztropność, zrozumiałość, ważkość/materialność. Określono także ograniczenia cech jakościowych – odpowiedniość/przydatność a wiarygodność, bezstronność/neutralność a rozważa/roztropność, zrozumiałość,¹⁹
- australijskie międzygeneracyjne ramy konceptualne (*Statement of Accounting Concept SAC 3, Australian Accounting Research Foundation – AARF, 1990*) – cechy jakościowe dotyczące selekcji informacji – przystawalność/odpowiedniość/przydatność, wiarygodność, cechy jakościowe dotyczące prezentacji sprawozdań finansowych – porównywalność, zrozumiałość, ograniczenia przystającej i wiarygodnej informacji finansowej – terminowość, koszty versus korzyści,²⁰
- australijskie ramy konceptualne drugiej generacji (*Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements, Australian Accounting Standards Board, 2004*) – zrozumiałość, relewancja (przystawalność/odpowiedniość) – materialność, wiarygodność – wierne odwzorowanie, treść ponad formę, neutralność, roztropność, kompletność, porównywalność, ograniczenia relewantnej (przystającej) i wiarygodnej informacji – terminowość, równowaga korzyści i kosztu, równowaga między charakterystykami jakościowymi, prawdziwa i rzetelna prezentacja. Określono także podstawowe założenia sporządzania raportów finansowych – bazę memoriałową, zasadę kontynuacji działania,²¹
- ramy konceptualne RPA (*Framework for the preparation and presentation of financial statements, RSA Accounting Standards Board, 2006*)²² – zrozumiałość, relewancja (przystawalność/odpowiedniość) – materialność, wiarygodność – wierne odwzorowanie, treść ponad formę, neutralność, roztropność, kompletność, porównywalność, ograniczenia relewantnej i wiarygodnej informacji – terminowość, równowaga korzyści i kosztu, równowaga między charakterystykami jakościowymi, rzetelna prezentacja. Jako podstawowe założenia sporządzania sprawozdań finansowych przyjęto bazę memoriałową i zasadę kontynuacji działania.
- ramy konceptualne trzeciej generacji (*Exposure Draft an Improved Conceptual Framework for Financial Reporting, IASB&FASB, 2008*)²³ – fundamentalne cechy jakościowe – przystawalność/odpowiedniość, wiarygodne przedstawienie – treść ponad formę, neutralność i konserwatyzm, wzmacniające cechy jakościowe – porównywalność, sprawdzalność/weryfikalność, terminowość, zrozumiałość, dodatkowe cechy jakościowe – przejrzystość, prawdziwy i rzetelny obraz, miarodajność, wewnętrzna spójność, wysoka jakość.

19. *Statement of Principles for Financial Reporting*, UK Accounting Standards Board, October 1999.

20. *Statement of Accounting Concept SAC 3 – Qualitative characteristics of financial information*, Australian Accounting Research Foundation – AARF, August 1990.

21. *Framework for the preparation and presentation of financial statements*, Australian Accounting Standards Board, July 2004.

22. *Framework for the preparation and presentation of financial statements*, Accounting Standards Board, Lynnwood Ridge, Pretoria, Republic of South Africa, 2006.

23. IASB Work Plan – Projected timetable as at 25 January 2009, www.isab.org.

Jak widać, zakres przedstawionych cech jakościowych ulegał zmianom, co w dużej mierze uzależnione było i jest od celu sprawozdań finansowych. Użyteczność informacji i cechy jakościowe sprawozdań finansowych uzależnione są od odbiorców informacji, czyli celów sprawozdawczości finansowej. W ramach konceptualnych trzeciej generacji celem sprawozdawczości finansowej jest dostarczenie informacji finansowych o jednostce sprawozdawczej dla obecnych i potencjalnych inwestorów kapitałowych, pożyczkodawców i innych wierzycieli przy podejmowaniu przez nich decyzji, które leżą w ich gestii jako dostarczycieli kapitału.

Informacje dostarczane przez sprawozdawczość finansową posiadają zatem podwójny wymiar użyteczności decyzyjnej:

- użyteczność informacji do oceny przyszłej zdolności do generowania środków pieniężnych,
- użyteczność informacji do oceny wywiązania się zarządu z funkcji powierniczej²⁴.

Tak określona użyteczność decyzyjna warunkuje oczywiście określone cechy jakościowe informacji dostarczanych przez sprawozdawczość finansową²⁵.

Warto także zauważyć, że pewne cechy jakościowe posiadają charakter uniwersalny. Są to np. wiarygodność, prawdziwy i rzetelny obraz, porównywalność. Pozostaną, zatem niezmiennie, bez względu na cel sprawozdawczości finansowej.

3. Specyfika wyceny aktywów i pasywów w zakładzie ubezpieczeń i zakładzie reasekuracji

Celem wyceny aktywów i pasywów jest tworzenie informacji wiarygodnie odzwierciedlającej rzeczywistość, gdyż stanowią one podstawę oceny sytuacji finansowej zakładu ubezpieczeń. Obowiązek wyceny aktywów i pasywów w zakładach ubezpieczeń wynika z:

- prawa bilansowego – wycena na moment sporządzania sprawozdania finansowego,
- przepisów określających zasady oceny wypłacalności.

Zgodnie z punktem 45 dyrektywy „Wypłacalność II”²⁶ „ocena sytuacji finansowej zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji powinna opierać się na solidnych zasadach ekonomicznych i optymalnie wykorzystywać informacje dostarczane przez rynki finansowe, a także powszechnie dostępne dane na temat technicznych ryzyk ubezpieczeniowych. Wymogi wypłacalności powinny opierać się w szczególności na wycenie ekonomicznej całego bilansu.”

Oznacza to, że wycena aktywów i pasywów przeprowadzona zgodnie z prawem bilansowym nie musi być zgodna z wyceną, która powinna zostać przeprowadzona na

24. P. Kabalski, *Cele sprawozdań finansowych według projektu „Ram konceptualnych sprawozdawczości finansowej”*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 48(104), Warszawa 2009, s. 75.

25. Szerzej na temat koncepcji informacji użytecznej, w kontekście jej kreowania dla potrzeb nadzoru nad działalnością ubezpieczeniową zob. R. Kurek, *Koncepcja informacji użytecznej a nadzór nad zakładami ubezpieczeń*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” Nr 01/2010, Polska Izba Ubezpieczeń, Warszawa 2010, s. 17 i dalsze.

26. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej „Wypłacalność II” (Dz. U. UE z dnia 17 grudnia 2009 L/335).

potrzeby oceny wypłacalności, co komplikuje system wyceny aktywów i pasywów i powoduje jego dualizm – inne rozwiązania na potrzeby prawa bilansowego i inne zgodnie z systemem wyceny przyjętym w dyrektywie „Wypłacalność II”.

Należy jednak zauważyć, że w dyrektywie „Wypłacalność II” znalazł się zapis stwierdzający, że standardy wyceny do celów nadzoru powinny być w możliwie największym stopniu zgodne ze zmieniającymi się międzynarodowymi regulacjami w dziedzinie rachunkowości, aby ograniczyć obciążenie administracyjne dla zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji²⁷.

Nie zmienia to jednak faktu, że wycena aktywów i pasywów dla potrzeb sporządzenia sprawozdania finansowego i ta dla potrzeb oceny wypłacalności nie będą tożsame.

Wynika to w znacznej mierze z celów określonych w aktach prawnych, regulujących te zagadnienia – celem *Solvency II* jest zabezpieczenie interesów ubezpieczonych, zaś celem uregulowań bilansowych jest zapewnienie przejrzystości i porównywalności sprawozdań finansowych, a zatem zapewnienie jednakowych zasad wyceny aktywów i pasywów w zakładach ubezpieczeń. Należy mieć jednak nadzieję, że wycena dla potrzeb bilansowych oraz dla potrzeb oceny wypłacalności będą bardzo do siebie zbliżone. Wynika to z zasadniczej przyczyny – zadaniem sprawozdawczości finansowej jest dostarczenie wiarygodnych informacji dla potrzeb oceny sytuacji finansowej zakładów ubezpieczeń, które to dokonuje się w celu ochrony interesów ubezpieczonych. A zatem sprawozdawczość finansowa ma stanowić bazę dla oceny wypłacalności, dlatego powinna zostać dostosowana dla potrzeb jej oceny. To sprawozdawczość finansowa oraz system rachunkowości ma służyć ocenie wypłacalności, a nie odwrotnie.

4. Wycena zgodna z prawem bilansowym

Zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji wyceniają aktywa i pasywa dla potrzeb bilansowych zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o rachunkowości oraz w rozporządzeniu Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji,²⁸ w szczególności z zachowaniem zasady ostrożnej wyceny lub wyceny według wartości godziwej.

Zasada ostrożnej wyceny polega na dokonywaniu wyceny poszczególnych składników aktywów i pasywów przy zastosowaniu rzeczywiście poniesionych na ich nabycie (wytworzenie) cen (kosztów) przy zachowaniu zasady ostrożności²⁹.

Zgodnie z tą zasadą bez względu na wysokość wyniku finansowego należy w nim umieścić:

- zmniejszenie wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym dokonane odpisy amortyzacyjne i umorzeniowe,

27. *Ibidem*, punkt 46.

28. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji (Dz. U. Nr 226, poz. 1825) – zwane dalej rozporządzeniem w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji.

29. Art. 7 ust. 1 ustawy o rachunkowości.

- wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne,
- wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne,
- rezerwy na znane jednostce ryzyko i grożące straty.

Zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny jednostka gospodarcza powinna wyceniać składniki majątku w cenach nie wyższych niż ich aktualna wartość (cena sprzedaży netto). Oznacza to, że dokonując wyceny danego składnika należy uwzględnić wszystkie koszty, a ponadto dany składnik należy wycenić według niższej z wartości – ceny nabycia/kosztu wytworzenia oraz aktualnie obowiązującej na moment wyceny wartości.

Zakłady ubezpieczeń oraz zakłady reasekuracji dokonują wyceny lokat, z zachowaniem zasady ostrożnej wyceny, według następujących zasad:³⁰

- aktywa finansowe przeznaczone do obrotu oraz aktywa finansowe dostępne do sprzedaży, gdy możliwe jest ustalenie wartości godziwej w sposób wiarygodny – według wartości godziwej,
- aktywa finansowe przeznaczone do obrotu oraz aktywa finansowe dostępne do sprzedaży, gdy nie można w sposób wiarygodny ustalić wartości godziwej:
 - w przypadku aktywów finansowych, dla których jest ustalony termin wymagalności – według skorygowanej ceny nabycia z uwzględnieniem odpisów z tytułu trwałej utraty wartości,
 - w przypadku pozostałych aktywów – według ceny nabycia z uwzględnieniem odpisów z tytułu trwałej utraty wartości.
- aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności – według skorygowanej ceny nabycia z uwzględnieniem odpisów z tytułu trwałej utraty wartości,
- pożyczki udzielane i należności własne – według skorygowanej ceny nabycia z uwzględnieniem odpisów z tytułu trwałej utraty wartości,
- udziały w jednostkach podporządkowanych – metodą praw własności,
- nieruchomości – według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia pomniejszonej o wartość naliczonego na dzień bilansowy umorzenia z uwzględnieniem trwałej utraty wartości.

Należy dodać, iż w przypadku lokat, dla których ryzyko ponosi ubezpieczający zakłady ubezpieczeń na życie wyceniają je według wartości godziwej.

Wartość godziwa to kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami.³¹ Zgodnie z wyceną według wartości godziwej, dany składnik wykazuje się według wartości rzeczywistej, aktualnie obowiązującej na moment wyceny.

Szacowanie wartości godziwej odbywa się w oparciu o dostępne dane zgodnie z trzema podejściami:³²

- rynkowym – na podstawie cen generowanych w transakcjach rynkowych, z zastosowaniem identycznych lub porównywalnych składników aktywów i zobowiązań,

30. Paragraf 19 ust. 1 rozporządzenia w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji.

31. Art. 28 ust. 6 ustawy o rachunkowości.

32. *Statement of Financial Accounting Standards Nr 157, Fair Value Measurements*, Financial Accounting Series Nr 284-A, September 2006, paragraph 18.

- dochodowym – na podstawie zdyskontowania przewidywanych przyszłych przepływów pieniężnych do ich wartości bieżącej,
- kosztowym – na podstawie kosztów niezbędnych obecnie do zastąpienia danego składnika aktywów.

Warto zwrócić uwagę, że zakłady ubezpieczeń sporządzające sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) dzielą aktywa finansowe dla potrzeb wyceny na dwie grupy:

- pożyczki i inne proste papiery dłużne o charakterze długoterminowym, które wyceniają według kosztu historycznego,
- wszystkie pozostałe aktywa, w tym akcje, instrumenty pochodne i inne bardziej skomplikowane papiery wartościowe – wyceniane według wartości godziwej.

Wycena aktywów ujęta według prawa bilansowego nie jest zadaniem łatwym. Wynika to w dużym stopniu z samego pojęcia wartości godziwej oraz konieczności oparcia jej na szacunkach, które zawsze mogą budzić wątpliwości co do ich wiarygodności. Należy jednak zauważyć, że zgodnie z celem sprawozdawczości finansowej, określonym w nowych ramach konceptualnych³³, wartość godziwa jest podstawą dokonywanych wycen.

5. Wycena zgodnie z dyrektywą „Wypłacalność II”

Zgodnie z art. 75 dyrektywy „Wypłacalność II” aktywa wyceniać się będzie w kwocie, za jaką na warunkach rynkowych mogłyby one zostać wymienione pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji.

Pasywa natomiast w kwocie, za jaką na warunkach rynkowych mogłyby one zostać przeniesione lub rozliczone pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji.

Przy wycenie pasywów nie będą dokonywane dostosowania w celu uwzględnienia zdolności kredytowej zakładu ubezpieczeń lub zakładu reasekuracji.

Wycena tak określona opierać się będzie w znacznej mierze na:

- ocenie ryzyka ekonomicznego, którego rozpoznanie, określenie jego rodzajów oraz zarządzanie nim powinno stanowić cel funkcjonowania zakładu ubezpieczeń lub zakładu reasekuracji w związku z zamiarem zapewnienia właściwej ochrony ubezpieczającym,
- solidnych zasadach ekonomicznych,
- informacjach dostarczanych przez rynki finansowe oraz powszechnie dostępnych danych na temat technicznych ryzyk ubezpieczeniowych,
- ekonomicznej wycenie całego bilansu.

33. Celem sprawozdawczości finansowej ogólnego przeznaczenia jest dostarczenie informacji finansowych o jednostce sprawozdawczej, która jest użyteczna dla obecnych i potencjalnych inwestorów kapitałowych, pożyczkodawców i innych wierzycieli przy podejmowaniu decyzji, które są w ich gestii jako dostarczycieli kapitału. Podejmując takie decyzje dostarczyciele kapitału są zainteresowani:

- oceną zdolności jednostki do generowania dodatnich przepływów pieniężnych netto,
- zdolnością zarządu do ochrony i zwiększania swojej inwestycji.

Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objectives of Financial Reporting and Qualitative Characteristics and Constraints of Decision – Useful Financial Reporting Information – Exposure Draft, FASB, Norwalk 2008.

Szczegółowe zasady wyceny aktywów i pasywów zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji dla potrzeb oceny ich wypłacalności zostaną określone w specjalnych rozporządzeniach Komisji Europejskiej.

Generalnie jednak wycena dla potrzeb oceny wypłacalności powinna jako podstawę przyjąć zasady określone w MSSF. Jeżeli jednak metody określone w MSSF nie prowadzą do wyceny w wartości ekonomicznej należy zastosować inne metody, gdyż określenie wartości ekonomicznej jest celem nadrzędnym.

Wartość ekonomiczna może zostać ustalona w oparciu o:

- ceny notowane na aktywnych rynkach – metoda *mark to market*,
- model, wykorzystujący w możliwie najwyższym stopniu dane pochodzące z rynku – metoda *mark to model*.

Wycena oparta na ryzyku ekonomicznym ma zapewnić skuteczność wymogów dotyczących wypłacalności, których wynikiem ma być efektywna alokacja kapitału. Zostanie to osiągnięte poprzez:

- efektywniejsze zarządzanie ryzykiem – niektóre ryzyka mogą zostać właściwie uwzględnione jedynie poprzez wymogi zarządzania, a nie poprzez wymogi ilościowe,
- harmonizację zasad wyceny aktywów i pasywów, w tym rezerw techniczno-ubezpieczeniowych.

Wycena dla potrzeb oceny wypłacalności będzie się zatem opierać przede wszystkim na wartości godziwej, uwzględniającej ryzyko, wartość pieniądza w czasie, a przede wszystkim odzwierciedlającej aktualną wartość danego waloru.

Z założenia więc nie odbiega znacznie od zasad wyceny określonych w prawie bilansowym. Niewątpliwie jednak szczegółowe rozwiązania, dotyczące wyceny mogą różnić się między sobą, np. zgodnie z założeniami „Wypłacalności II” dla potrzeb kalkulacji narzutu na ryzyko, przewidziano metodę kosztu kapitału, zaś zgodnie z założeniami MSSF ustalono następujące metody:

- wartości zagrożonej,
- warunkowej wartości zagrożonej,
- kosztu kapitału.

Inaczej w obu projektach uregulowano również ujęcie reasekuracji, itp. Szczegółowe rozwiązania w tym zakresie będą znane jednak dopiero po przyjęciu aktów wykonawczych.

Należy także zauważyć, że zgodnie z założeniami Komisji Europejskiej wycena rezerw techniczno-ubezpieczeniowych dla potrzeb dyrektywy „Wypłacalność II” może odbiegać od rozwiązań przyjętych w standardach rachunkowości. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe powinny zostać wykazane w kwocie, w której inny zakład ubezpieczeń mógłby je przejąć na zasadach rynkowych. Możliwe są tutaj dwa podejścia:

- przyszłe przepływy pieniężne zostały zabezpieczone instrumentami finansowymi – rezerwy wycenia się według wartości rynkowej tych instrumentów,
- nie występują zabezpieczenia – rezerwy wycenia się, jako sumę najlepszego oszacowania (przepływy pieniężne ważone prawdopodobieństwem z uwzględnieniem wartości pieniądza w czasie) i marży na ryzyko liczonych oddzielnie metodą kosztu kapitału.

Podsumowanie

Nadrzędnym celem rachunkowości jest rzetelne i wierne odzwierciedlenie rzeczywistości, które odbywa się poprzez prezentację odpowiednio wycenionych zasobów jednostki gospodarczej w sprawozdaniu finansowym.

Właściwa wycena, tj. przeprowadzona zgodnie z określonymi zasadami i przy wykorzystaniu odpowiednich kategorii ma prowadzić do uzyskania wiarygodnych informacji ekonomicznych, tj. spełniających określone wymagania jakościowe.

Cechy jakościowe informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym zmieniały się na przestrzeni lat, co wynikało ze zmian funkcji, realizowanych przez rachunkowość. Generalnie jednak istnieją pewne fundamentalne cechy, które będą występowały zawsze, są to wiarygodność i porównywalność.

Wycena jako informacja ekonomiczna musi spełniać, zatem określone cechy jakościowe, aby spełniała warunek informacji użytecznej. Jest to szczególnie istotne zwłaszcza dlatego, że wycena dotyczy każdej pozycji aktywów i pasywów. Czyli wycena nie spełniająca cechy wiarygodności może znacznie zniekształcać wizerunek jednostki gospodarczej.

W zakładach ubezpieczeń i zakładach reasekuracji problem wyceny komplikuje się jeszcze bardziej, gdyż wycena musi zostać przeprowadzona nie tylko dla potrzeb prawa bilansowego – ze względu na obowiązek sporządzenia sprawozdania finansowego, ale także dla potrzeb oceny wypłacalności zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji.

Niestety wycena przeprowadzana dla potrzeb oceny wypłacalności i ta dokonana zgodnie z prawem bilansowym nie muszą być tożsame.

Wycena dla potrzeb oceny wypłacalności ma prowadzić do uzyskania wartości ekonomicznej, która ma być oparta na ocenie ryzyka i zapewnić skuteczność wymogów dotyczących wypłacalności. Tak określona wycena może opierać się na zasadach określonych w MSSF i może zostać ustalona na podstawie cen pochodzących z aktywnych rynków lub na podstawie modeli, wykorzystujących w możliwie najwyższym stopniu dane pochodzące z rynku. Będzie zatem bazować na wartości godziwej i szacunkach, gdyż zgodnie z interpretacją prawa bilansowego aktywny rynek to tylko giełda papierów wartościowych.

Stosowanie wartości godziwej oznacza, że należy przewidywać przyszłe korzyści ekonomiczne lub ich brak, co oznacza, że wartość wycenianych zasobów zależeć będzie od indywidualnego osądu, co budzi wątpliwości dotyczące ich wiarygodności.

Należy jednak zauważyć, że nie jest to możliwe do uniknięcia ze względu na wielką złożoność problemu wyceny, co wynika z różnorodności i ciągłego wprowadzania nowych instrumentów finansowych, zmian w sektorze finansowym, pojawiania się nowych ryzyk. Powoduje to, że nie można przyjąć sztywnych reguł wyceny, gdyż mogłoby to oznaczać niedopasowanie do ciągle zmieniającego się otoczenia. Dlatego przyjęcie założenia o wycenie opartej na ryzyku ekonomicznym oznacza dla zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji konieczność ciągłego monitorowania ryzyka towarzyszącego prowadzonej przez nich działalności, jego pomiaru oraz właściwego nim zarządzania.

Wydaje się to być rozwiązaniem uniwersalnym, zobowiązującym zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji do stworzenia odpowiedniego, kompleksowego systemu zarządzania, obejmującego funkcję zarządzania ryzykiem, zgodności z przepisami, audytu wewnętrznego oraz funkcję aktuarialną. Taki system pozwoli na lepsze zarządzanie ryzykiem i możliwość uwzględnienia ryzyk nieujętych w wymogach ilościowych.

Wykaz źródeł:

Chorafas D.N., *Reliable Financial Reporting and Internal Control, A Global Implementation Guide*, John Wiley&Sons Inc., New York 2000.

Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objectives of Financial Reporting and Qualitative Characteristics and Constraints of Decision – Useful Financial Reporting Information – Exposure Draft, FASB, Norwalk 2008.

Deklaracja Nr 2 Pojęć i Idei Rachunkowości Finansowej: *Cechy jakościowe informacji rachunkowości/z rachunkowości*, US FASB SFAC 2, May 1980.

Derlant D., Browning R., Foster G., *How Hewlett-Packard Gets Number It Can Trust*, w: *The New Accounting*, Harvard Business Review, Harvard University 1991.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, „Wyłączalność II” (Dz. U. UE z dnia 17 grudnia 2009 L/335).

Financial Statement Concept, The Canadian Institute of Chartered Accountants, March 1991,

Framework for the preparation and presentation of financial statements, IASC, July 1989, IASB, April 2001.

Framework for the preparation and presentation of financial statements, Australian Accounting Standards Board, July 2004.

Framework for the preparation and presentation of financial statements, Accounting Standards Board, Lynnwood Ridge, Pretoria, Republic of South Africa, 2006.

Gawart M., *Ryzyko w kontekście polityki rachunkowości przedsiębiorstwa*, w: A. Karmańska (red.), *Ryzyko w rachunkowości*, Difin, Warszawa 2008.

Gos W., *Vademecum samodzielnego księgowego*, Polska Akademia Rachunkowości, Warszawa 2005.

IASB Work Plan – Projected timetable as at 25 January 2009, www.isab.org.

Kabalski P., *Cele sprawozdań finansowych według projektu „Ram koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej”*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 48(104), Warszawa 2009.

Karmańska A.(red.), *Ryzyko w rachunkowości*, Difin, Warszawa 2008.

Kurek R., *Koncepcja informacji użytecznej a nadzór nad zakładami ubezpieczeń*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” Nr 01/2010, Polska Izba Ubezpieczeń, Warszawa 2010.

Kutera M., Surdykowska S.T., *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2009.

- Markowski J., *Ocena jakości wykonania systemów informatycznych zarządzania*, SGPiS, Warszawa 1984.
- Micherda B., *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2006, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007*, IASB, Londyn 2007.
- New Zealand Equivalent to the IASB Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*, New Zealand Institute of Chartered Accountants, June 2005.
- Nowak E., *Rachunkowość*, PWE, Warszawa 2008.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji (Dz. U. Nr 226, poz. 1825).
- Słownik języka polskiego PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Statement of Accounting Concept SAC 3 – Qualitative characteristics of financial information*, Australian Accounting Research Foundation – AARF, August 1990.
- Statement of Concept for General Purpose Financial Reporting*, New Zealand Society of Accountants, 1993.
- Statement of Financial Accounting Standards Nr 157, Fair Value Measurements*, Financial Accounting Series Nr 284-A, September 2006.
- Statement of Principles for Financial Reporting*, UK Accounting Standards Board, October 1999.
- Stefanowicz B., *Informacyjne systemy zarządzania*, SGH, Warszawa 2007.
- Surdykowska S.T., *Mikroekonomiczne uwarunkowania kryzysu finansowego: reakcje na kryzys 2008-2009, a w ich ramach zakwestionowanie Market-to-Market Accounting*, w: M. Kutera, S.T. Surdykowska, *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2009.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz.1223 z późn. zm.).

Selected aspects of measuring the assets and liabilities of insurance companies and reinsurance companies for the balance sheet and solvency assessment purposes

– Summary

Measurement of assets and liabilities provides a general picture of a company's financial standing. However, for the picture to be credible, the valuation should be based on certain principles. In respect of insurance companies and reinsurance companies, this aspect is regulated not only in the balance sheet law but also in solvency assessment regulations. Nevertheless, the status of work on Solvency II shows that there will be no consistency between the asset and liability measurement rules in the balance sheet law and in the solvency legislation, despite the provision that measurement for supervisory purposes should be as close as possible to international accounting regulations in order to limit administrative expenses incurred by insurance and reinsurance companies. The measurement per-

formed for the balance sheet purposes is based on the fair value and historical cost, whereas the measurement for solvency purposes under the Solvency II requirements will be based on the economic value. The existing discrepancies in legal regulations as well as the manner of measurement, as a valuation process, are a significant problem to insurance and reinsurance companies.

Dr MARZANNA LAMENT jest pracownikiem naukowym w Instytucie Ubezpieczeń i Prewencji Politechniki Radomskiej.

Recenzenci: dr Lech Gąsiorkiewicz, dr Jan Piątek.

MARCIN ORLICKI

Recenzja książki pt. „Der Gruppenversicherungsvertrag – Grundlagen und ausgewählte Problemfelder” („Umowa ubezpieczenia grupowego – podstawy i wybrane problemy”)
Fabian Herdter

Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe 2010, ss. 218

Przedmiotem niniejszej recenzji jest książka autorstwa Fabiana Herdtera „Der Gruppenversicherungsvertrag – Grundlagen und ausgewählte Problemfelder” („Umowa ubezpieczenia grupowego – podstawy i wybrane problemy”), która ukazała się w roku 2010 nakładem wyspecjalizowanego w literaturze ubezpieczeniowej niemieckiego wydawnictwa Verlag Versicherungswirtschaft z Karlsruhe, w ramach serii wydawniczej prezentującej osiągnięcia seminarium ubezpieczeniowego Uniwersytetu Goethego we Frankfurcie nad Menem (Frankfurter Reihe).

Recenzowana publikacja stanowi wydanie książkowe rozprawy doktorskiej obronionej na Wydziale Prawa Uniwersytetu Goethego w semestrze zimowym roku akademickiego 2009/2010. Promotorem doktoratu był jeden z najbardziej znanych niemieckich naukowców zajmujących się prawem ubezpieczeniowym – prof. Manfred Wandt.

Recenzowana monografia warta jest zainteresowania polskiego czytelnika przede wszystkim ze względu na swą tematykę. Na problemach związanych z ubezpieczeniami grupowymi ogniskują się bowiem w ciągu kilku ostatnich lat dyskusje bardzo wielu osób interesujących się prawem ubezpieczeniowym – zarówno praktyków, jak i teoretyków. Choć kwestie te budzą bardzo żywe emocje i kontrowersje, brak jest ciągle w polskiej literaturze ubezpieczeniowej opracowania, które w rzetelny i kompetentny sposób analizowałoby materię umów ubezpieczeń grupowych. Nie pozostaje nic innego jak tylko szukać wśród opracowań obcych. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności monografia ubezpieczeń grupowych została stworzona w Niemczech, które są krajem o dość podobnych

do polskich prywatnoprawnych regulacjach ubezpieczeniowych. Błędem byłoby więc nie zauważyć książki F. Herdtera i nie skorzystać z zawartych w niej analiz.

Choć recenzowana monografia nie jest bardzo obszerna (218 stron), szerokie jest spektrum prezentowanych w niej zagadnień. W kolejnych rozdziałach autor prowadzi czytelnika przez wszystkie najistotniejsze problemy związane z ubezpieczeniami grupowymi, pokazuje zasadnicze dylematy ich dotyczące i – co najważniejsze wskazuje rozwiązania.

Warto w tym miejscu przytoczyć kilka najistotniejszych z polskiej perspektywy tez F. Herdtera. Rozpocząć należy od sformułowanej przez autora definicji umowy ubezpieczenia grupowego, która w prawie niemieckim (podobnie jak i polskim) nie została zawarta w przepisach prawa. F. Herdter pisze, że chodzi o umowę ubezpieczenia zawartą z jednym ubezpieczającym, która zakłada objęcie ochroną ubezpieczeniową wielu oddzielnych ryzyk dotyczących ubezpieczonych członków grupy. W znaczeniu techniczno-ubezpieczeniowym (lecz nie prawno-materialnym) umowa prowadzi do powstania tyłu stosunków ubezpieczenia, ilu członków liczy sobie grupa.

F. Herdter podkreśla, że nie każda grupa osób może być ubezpieczona poprzez umowę ubezpieczenia grupowego. Nie powinna być to grupa stworzona wyłącznie na potrzeby ubezpieczenia grupowego. Przeciwnie, do zawarcia umowy ubezpieczenia grupowego konieczne jest istnienie grupy osób, które łączy szczególnego rodzaju relacja z ubezpieczającym podobna do relacji podległości. W szczególności do występowania w roli ubezpieczającego predestynowani są pracodawcy w odniesieniu do grupy pracowników lub organizacje (stowarzyszenia, partie polityczne, związki zawodowe itp.) w odniesieniu do grupy swych członków. F. Herdter nie neguje jednak możliwości zawierania umów ubezpieczeń grupowych w przypadkach, gdy więź między ubezpieczającym i ubezpieczonymi jest innej natury. Autor wspomina o ubezpieczeniu grup osób o charakterze nietrwiałym, byleby tylko ich członkowie znajdowali się w określonej sytuacji faktycznej pozwalającej na nakreślenie granic pomiędzy nimi a innymi osobami.

Ubezpieczenie grupowe jest w recenzowanej monografii uznawane za ubezpieczenie na cudzy rachunek lub ubezpieczenie na cudzy i zarazem własny rachunek (w sytuacji, gdy ubezpieczający sam jest członkiem grupy i zagrożony jest tym samym niebezpieczeństwem, co inni ubezpieczeni). F. Herdter podkreśla przy tym rolę stosunku prawnego łączącego ubezpieczającego z ubezpieczonymi i analizuje prawa oraz obowiązki stron tego stosunku. Autor analizuje między innymi obowiązki doradcze i informacyjne ubezpieczającego względem ubezpieczonych, kwestię opłacania składek ubezpieczeniowych oraz dbałości o ciągłość ochrony ubezpieczeniowej.

Autor recenzowanej monografii wskazuje cechy charakterystyczne ubezpieczeń grupowych, w których krąg ubezpieczonych jest stały oraz ubezpieczeń grupy o zmiennym składzie. Szczegółowej analizie zostały poddane umowy, w których zmiana składu grupy odbywa się automatycznie, jak i te, w których niezbędne jest zgłaszanie do ubezpieczenia kolejnych ubezpieczonych osób.

Tak zarysowany obraz umowy ubezpieczenia grupowego jest podstawą do formułowania wielu wniosków szczegółowych dotyczących możliwości i zasadności stosowania przepisów ubezpieczeniowych w odniesieniu do ubezpieczeń grupowych (w szczególności tych, które dotyczą obowiązku deklaracji ryzyka, obowiązków informacyjnych ubezpieczyciela, skutków opóźnienia w zapłacie składki). Niezwykle interesujące i do-

niosłe praktycznie są rozważania związane z formułą grupową poszczególnych rodzajów ubezpieczeń. F. Herdter najwięcej miejsca poświęca: grupowym ubezpieczeniom na życie, grupowym ubezpieczeniom zdrowotnym, grupowym ubezpieczeniom wypadkowym, grupowym ubezpieczeniom służącym zabezpieczeniu kredytów oraz grupowym ubezpieczeniom D&O.

Autor recenzowanej książki wiele uwagi poświęca jasnemu oddzieleniu pojęcia „prawdziwej” umowy ubezpieczenia na życie od instytucji do niej podobnych. Analizie zostały poddane między innymi znane prawu polskiemu i opisywane w polskiej literaturze ubezpieczeniowej umowy ramowe dotyczące sposobu zawierania umów ubezpieczenia¹ oraz umowy ubezpieczenia na rzecz osoby, której ubezpieczenie dotyczy².

Oceniana praca daje znakomity obraz instytucji prawnej ubezpieczenia grupowego. Łączą się w niej rzetelna wykładnia przepisów prawa ubezpieczeniowego i cywilnego z wycuciem potrzeb praktyki. F. Herdter rozumie jednak potrzeby praktyki ubezpieczeniowej nie tylko przez pryzmat interesów ubezpieczycieli prowadzących ubezpieczenia grupowe. Z drugiej strony patrząc, nie można Herdterowi zarzucić „odchylenia konsumenckiego”. Jego opinie są wyważone i gruntownie uzasadnione.

Recenzowana monografia – choć dotyczy prawa niemieckiego – może być bardzo pomocna polskim prawnikom borykającym się z trudnościami związanymi z ubezpieczeniami grupowymi. F. Herdter pokazał, że brak szczegółowej regulacji prawnej im wyłącznie poświęconej, nie musi oznaczać, że system prawny ich nie zauważa³. Z regulacji ogólnych można bowiem wystarczająco jasno odczytać kształt praw i obowiązków ubezpieczyciela, ubezpieczającego i grupowo ubezpieczonych. F. Herdter uczynił to w sposób bardzo przekonujący, zaś jego wnioski można w bardzo znaczącej części przenieść na grunt prawa polskiego.

Jeśli zwycięży w Polsce szeroko propagowana w ostatnich latach idea wyraźnego uregulowania umów ubezpieczeń grupowych⁴, twórcy projektu zmian kodeksu cywilnego powinni traktować dzieło F. Herdtera jako punkt odniesienia.

Chciałbym zachęcić wszystkie osoby zainteresowane tematyką ubezpieczeń grupowych do lektury monografii F. Herdtera. Jest ona pouczająca i inspirująca, zaś praktyczne wykorzystanie zawartych w niej analiz może być bardzo korzystne dla naszego rynku ubezpieczeniowego.

Recenzent: Marcin Orlicki.

1. Por. M. Orlicki (w:) M.Orlicki, J.Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia – Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2008, s. 129.
2. Szerzej na gruncie prawa polskiego instytucję tę opisuje: W.W. Mogilski, *Umowa ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej* (w:) A.Wąsiewicz (red.) *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej 1*, Bydgoszcz 1994, s. 90.
3. O stan regulacji ubezpieczeń grupowych w Polsce pytała K. Malinowska w artykule *Ubezpieczenia grupowe na życie – niebył w majestacie prawa?*, „Prawo Asekuracyjne” 2008, Nr 2, s. 35 i n.
4. Por. w szczególności: M.Orlicki, *Cywilne prawo ubezpieczeniowe a koncepcja kodeksu ubezpieczeń* (w:) E.Kowalewski (red.) *O potrzebie polskiego kodeksu ubezpieczeń*, Toruń 2009, W.W. Mogilski, *Ubezpieczenia grupowe w kontekście regulacji prawnej* (w:) E. Kowalewski (red.) *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, Toruń 2010, ss. 74 – 78.

Rydzyna, 30 maja – 1 czerwca 2011

UBEZPIECZENIA 2011
Konferencja Naukowa

V KONFERENCJA NAUKOWA

UBEZPIECZENIA WOBEC WYZWAŃ XXI WIEKU

Pod patronatem honorowym:

J.M. Rektora UE we Wrocławiu prof. zw. dr hab. Bogusława Fiedora

J.M. Rektora UE w Poznaniu prof. zw. dr hab. Mariana Gorynii

KOMITET NAUKOWY KONFERENCJI

Prof. zw. dr hab. Wanda Ronka-Chmielowiec

Katedra Ubezpieczeń UE we Wrocławiu

Prof. dr hab. Jerzy Handschke

Katedra Ubezpieczeń UE w Poznaniu

KOMITET ORGANIZACYJNY

Przewodniczący: dr Marta Borda

Sekretarz: dr Anna Jędrzychowska

Członek: dr Ewa Poprawska

mgr Maria Wąsewicz

ORGANIZATORZY

Uniwersytet Ekonomiczny
we Wrocławiu

Katedra Ubezpieczeń

Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Katedra Ubezpieczeń

Wydział Ekonomii

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

KONTAKT:

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu,

Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów Katedra Ubezpieczeń,

ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław, tel. 071-36-80-338 fax 071-36-80-322

e-mail: ubezpieczenia2011@ue.wroc.pl

Patronat medialny: WIADOMOŚCI UBEZPIECZENIOWE • ROZPRAWY UBEZPIECZENIOWE
